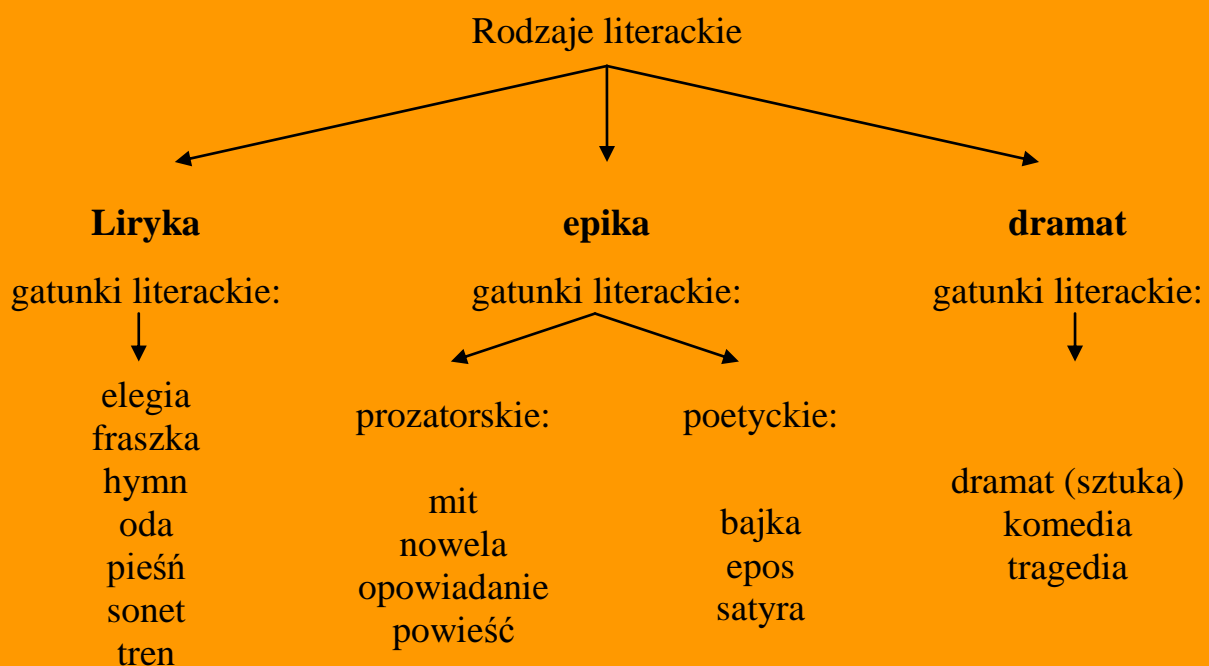

Współczesna twórczość literacka dzieli się na grupy zwane rodzajami, w których skład wchodzi utworów podobnych pod względem budowy.

Najważniejsze elementy charakterystyczne rodzajów literackich:

- podmiot literacki określony w strukturze utworu,
- kompozycja dzieła, czyli sposób ujęcia świata przedstawionego,
- styl dzieła, czyli sposób jego organizacji językowej.

Rodzaje literackie: **liryka, epika i dramat** dzielą się na **gatunki literackie**. Przyjrzyjmy się prostemu schematowi:

Gatunki mieszane in. **synkretyczne** to: ballada, epopeja, powieść poetycka, dramat romantyczny.

Gatunki synkretyczne łączą cechy różnych rodzajów literackich, najczęściej liryki i epiki. Na przykład w balladzie *Romantyczność* występuje ciąg zdarzeń – jest to cecha epiki oraz opis uczuć i przeżyć – cecha liryki.

Gatunki z pogranicza literatury pięknej i publicystyki (zwane **paraliterackimi**) to:

- esej
- felieton
- reportaż

Gatunki paraliterackie funkcjonują na pograniczu literatury pięknej i publicystyki. Należą do nich: **felieton, esej, reportaż**.

Do typu wypowiedzi paraliterackiej zalicza się także utwory należące do literatury faktu, np. **powieść reportażowa, wywiad, pamiętnik.**

Felieton to forma wypowiedzi znana od dawna, choć nazwa pochodzi dopiero z 1800 r. Jest to krótki utwór dziennikarsko-literacki o zabarwieniu satyrycznym, polemicznym lub humorystycznym. Temat zaczerpnięty jest z życia, zazwyczaj z dziedziny stosunków obyczajowych, społecznych czy kulturalnych.

Jedną z odmian felietonu jest **kronika**. Mistrzostwo, nienegowane do dziś, osiągnął w tym gatunku Bolesław Prus, autor słynnych *Kronik tygodniowych*, stałego felietonu w czasopiśmie okresu pozytywizmu: „Kurierze Warszawskim”, „Niwie”, „Gazecie Polskiej”. Tematy do kronik Prus czerpał z życia dziewiętnastowiecznej Warszawy, wzbogacając je elementami fikcji literackiej.

Okresem rozkwitu felietonu są lata **dwudziestolecia międzywojennego**. Felietony społeczne i teatralne pisali w tym czasie m.in. Antoni Słonimski i Tadeusz Boy-Żeleński.

Po II wojnie światowej felieton przybiera bardzo zróżnicowane formy. Przypominam felietonistów o ciętym języku i świetnym piórze:

- Stefan Kisielewski (Kisiel) – felietony polemiczne, często o tematyce społecznej i politycznej;
  - Jan Kott, Konstancy Puzyna – felietony teatralne;
  - Zygmunt Kałużyński – felietony filmowe;
  - Bogdan Tomaszewski – felietony sportowe;
  - Jerzy Waldorff – felietony muzyczne;
- .Felietonistyka współczesna wykazuje duże zróżnicowanie tematyczne.

Esej to szkic literacki, naukowy lub filozoficzny, w którym autor, używając formy artystycznej, wypowiada swoje sądy czy spostrzeżenia dotyczące poruszanego tematu. Forma ta łączy elementy poznawcze z elementami estetycznymi dzieła sztuki, funkcjonuje zatem na pograniczu pracy naukowej i literatury pięknej.

Początki polskiej eseistyki sięgają czasów publicystyki oświecenia (artykuły publikowane na łamach „Monitora” i „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych”).

We współczesnej literaturze polskiej mamy wielu eseistów:

- Czesław Miłosz – *Rodzinna Europa*;
- Zbigniew Herbert – *Barbarzyńca w ogrodzie*;
- Jan Parandowski – *Petrarka, Alchemia słowa*;
- Mieczysław Jastrun – *Gwiaździsty diament*;

Reportaż jest relacją wydarzeń, znanych autorowi i przez niego ocenianych. Autor, wykorzystując materiał autentyczny, wprowadza często elementy fikcji literackiej, a więc kształtuje ten materiał na wzór fabuły epickiej. Dlatego wiele wypowiedzi reportażowych zalicza się do form literatury pięknej. Np.: **powieść reportażowa**; przykładem mogą tu być utwory Ryszarda Kapuścińskiego:

- *Chrystus z karabinem na ramieniu* – rzecz poświęcona problemom Ameryki Łacińskiej;
  - *Szachinszach* – reportaż o upadku cesarza Iranu, Rezy Pahlawiego;
  - *Imperium* – utwór o upadku *drewnianego kolosa*, czyli Związku Radzieckiego;
  - *Heban* – reportaże z Afryki.
- Znakomitym polskim reportażystą był Melchior Wańkowicz (*Bitwa o Monte Cassino*).